

TEL AVIV UNIVERSITY אוניברסיטת תל-אביב

הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן

תשע"ה – 2014-2015

קורס: מוסר וחוק במלחמה

פרופסור יצחק בנבגי

סמינריון בנושא:

מוסריות מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל

מגיש: שי גליק

ת.ז: 039956115

תאריך הגשה: 29 באוקטובר 2015

ראשי פרקים

1 ..... **מבוא**

פרק א: הגדרת המונח "הריגה מוסדית" והצגת מדיניות

4 ..... ההריגה המוסדית של ישראל

פרק ב: מוסריות מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל

11 ..... לאור המודל המלחמתי המסורתי

16 ..... **פרק ג:** הצדקת הגמול

19 ..... **פרק ד:** טיעון חוסר היעילות

27 ..... **פרק ה:** פגמים מוסריים במדיניות ההריגה המוסדית של ישראל

32 ..... **סיכום**

מבוא

לצד שיטות הלחימה המסורתיות אשר מבוצעות באופן גלוי בשדה הקרב – בין אם באוויר, בים או ביבשה – כנראה שמאז ומעולם היו שיטות נוספות של לחימה, ממוקדות ומדויקות יותר. מנהיגים הורעלו, סוכנים סמויים מצאו את מותם בתאונות שונות ומשונות ומתכנני נשקים חדשים נעלמו באופן מסתורי. בעוד ששיטות לוחמה מסתוריות אלה, אשר בחרתי לקרוא לשימוש המדיני בהן בשם "הריגה מוסדית" (מהסיבות שיפורטו בפרק הראשון להלן), היוו קרקע פורייה לזיאנר שלם של סרטי פעולה - הן חמקו הן מן "הרדאר הפילוסופי" והן מן "הרדאר המשפטי".¹

בשנים האחרונות, בעיקר בשל העובדה ששיטות לחימה אלה הפכו להיות חלק ממדיניות רשמית של מספר מדינות דמוקרטיות, וביניהן ישראל, מצב דברים זה השתנה.

החל משנות ה-70 של המאה שעברה, כוחות הביטחון הישראליים עשו שימוש רב בהריגה מוסדית כדי להרוג באופן ממוקד מאות טרוריסטים פלסטיניים. רק כדי לסבר את האוזן, במהלך אינתיפאדת אל אקצה בלבד, אשר התרחשה בתחילת שנות ה-2000, ישראל זיהתה, איתרה, והרגה לפחות 203 טרוריסטים פלסטיניים אשר היו מעורבים בתכנון או בהוצאה לפועל של פיגועי טרור.²

בעשור האחרון דנו רבות בשאלת הלגיטימיות של מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית, ונושא זה עדיין נתון למחלוקת קשה בין המלומדים. למרות שרוב הדיון בסוגיה זו מתבצע מנקודת מבט משפטית, נראה שעבור רוב המלומדים אין הבדל בין נקודת המבט המשפטית ונקודת המבט המוסרית. כלומר, רוב המלומדים שסבורים שמדיניות ההריגה המוסדית של ישראל אינה חוקית סבורים גם שהיא אינה לגיטימית מבחינה מוסרית, ולהפך. יתרה מזאת, לעתים קרובות הטיעונים המוסריים מהווים בסיס למסקנות המשפטיות.³

---

¹ D. Statman, *Can Just War Theory Justify Targeted Killing? Three Possible Models*, in Law and Morality in an Asymmetrical Worlds, Claire Finkelstein, Jens David Ohlin and Andrew Altman (eds.) (Oxford 2012), p. 110

² A. Kober, *Targeted Killing during the second Intifada: The Quest for Effectiveness*, Journal of Conflict Studies, Vol 27, No 1 (2007), p. 77

³ Statman (לעיל הערה 1).

אולם, בעבודתי זו בחרתי להתמקד בפן המוסרי של מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית, ולא לדון בפן המשפטי של הסוגיה. בהתאם לכך, שאלת המחקר שניצבת בבסיס עבודה זו היא: **האם**

מדיניות ההריגה מוסדית של ישראל הינה לגיטימית מבחינה מוסרית?

כבר בשלב זה אבהיר, בקליפת האגוז, כי תשובתי תהא כדלקמן: מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית הינה מוסרית ברובה, אולם יש בה שני פגמים מוסריים. האחד נעוץ בהתקפות המנע שישראל מבצעת במסגרת מדיניות ההריגה המוסדית שלה, והשני טמון בכך שמדיניות זו אינה שקופה ואין עליה כל השגחה ציבורית.

לכן, כדי שתוקפה המוסרי של מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית יעמוד איתן, אני סבור שעל ישראל להימנע מלעשות בה שימוש לצורך התקפה מונעת, ולוודא שמדיניות זו תהיה נתונה להשגחה באמצעות שקיפות ודיון דמוקרטי.

כדי לענות על שאלת המחקר האמורה אבצע את המהלכים הבאים:

בפרק הראשון אגדיר את פעולת ההריגה המוסדית, אסביר מדוע בחרתי במונח "הריגה מוסדית" כדי לתאר פעולה זו, אציג את מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית ואציג את תהליך קבלת ההחלטות במסגרת מדיניות זו.

בפרק השני אסביר מדוע מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית הינה לגיטימית מבחינה מוסרית בהתאם לאמות המידה המוסריות של המודל המלחמתי המסורתי, המתאים לענייננו.

בפרק השלישי אסביר מדוע השימוש שישראל עושה בהריגה מוסדית כדי להעניש טרוריסטים אשר תכננו והוציאו לפועל פיגועי טרור בעבר לגיטימי מבחינה מוסרית לאור עקרון הגמול.

בפרק הרביעי אסביר מדוע הטיעון השכיח ביותר כנגד מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל, לפיו מדובר במדיניות שאינה אפקטיבית, הינו מופרך, ולפיכך כי לא ניתן לטעון על בסיסו שמדיניות ההריגה המוסדית הישראלית אינה לגיטימית מבחינה מוסרית.

בפרק החמישי אצביע על שני פגמים מוסריים במדיניות ההריגה המוסדית של ישראל. האחד נעוץ בהתקפות המנע (Preventive Attack) שישראל מבצעת במסגרת מדיניות ההריגה המוסדית שלה, אשר מכוונות כלפי איום אפשרי כלשהו בעתיד הרחוק, והשני טמון בכך שמדיניות זו אינה שקופה ואין

עליה כל השגחה ציבורית. לאחר מכן, אציע מקצה שיפורים שיש לבצע במדיניות זו כדי להתמודד עם פגמים אלה.

פרק א: הגדרת המונח "הריגה מוסדית" והצגת מדיניות ההריגה

המוסדית אשר ננקטת על ידי ישראל

1.א הגדרת פעולת ההריגה המוסדית

אין בנמצא, בין אם באמנה בינלאומית ובין אם בחוק מדינתי, כל הגדרה הקובעת באופן פוזיטיבי מהי פעולת ההריגה המוסדית.⁴ מלומדים רבים הציעו הגדרות שונות ומגוונות לפעולה זו, המבוססות על שיטת הפעולה, זהות היעד, מבצעי הפעולה ומטרתה. לצורך עבודתי זו אעשה שימוש בהגדרתו של ד"ר רפאל ביטון, אשר לדעתי, מהסיבות אשר יפורטו להלן, הינה המדויקת ביותר מבין ההגדרות שמונחות לפניי:

"הריגה מוסדית היא הריגה מתוכננת באמצעות זרועות הביצוע של שלטון מדינתי או מי מטעמו, של פרט או של כמה פרטים, שזהותם ידועה ומכוונת מראש, ושלא במסגרת הליך שיפוטי".⁵

הדיוק בהגדרה זו נובע מייחוס פעולת ההריגה המוסדית לשלטון מדינתי או מי מטעמו, שכן פעולה זו מבוצעת בהתאם לאישור ממשלתי מפורש. הגדרות אחרות, אשר אינן מייחסות את פעולת ההריגה המוסדית לשלטון מדינתי, מחמיצות בעיניי מאפיין ייחודי זה.

בניגוד להגדרות האחרות שלפניי, הגדרה זו של ד"ר ביטון מדגישה דבר נוסף שמייחד את פעולת ההריגה המוסדית: הריגה מעין זו מתבצעת על ידי מנגנון שלטוני שאינו שיפוטי. הגדרות שאינן מדגישות זאת לוקות באי דיוק, שכן הן יכולות לכלול גם עונש מוות. זאת, שכן גם עונש מוות מתבצע על ידי מנגנון שלטוני. אולם, בניגוד להריגה מוסדית, עונש מוות מהווה הריגה באמצעות מנגנון שלטוני שהוא שיפוטי, קרי מערכת המשפט.

אבחנה מדויקת נוספת הטמונה בהגדרתו זו של ד"ר ביטון, הינה היעדר הענקת חשיבות לאמצעי התקיפה. הריגה מוסדית יכולה להתבצע מטווח רחוק (למשל באמצעות מטוס, מסוק או כלי

⁴ ע. רוזנצוויג, "סיכולים ממוקדים בלחימה בעצימות גבוהה ונמוכה", משפט וביטחון לאומי – סוגיות נבחרות, מזכר 133 (2014), עמ' 35.

⁵ ר. ביטון, "דיני המלחמה במסגרת כוללת להסדרת הריגה מוסדית", משפט וצבא, י"ט (תשס"ז), עמ' 246.

טיס בלתי מאויש), מטווח בינוני (למשל, ירי באמצעות צלף), או מטווח קרוב (ירי באקדח, שימוש בסכין וכדומה).

ההגדרה האמורה של ד"ר ביטון אף מדייקת בכך שפעולת ההריגה המוסדית מתוארת במסגרתה כתקיפת מטרה מזוהה, וזאת בניגוד לתקיפת מטרה אנונימית. בהקשר זה אבהיר, שכדי שמטרה תהיה מזוהה די בכך שתפקידו של המותקף בארגון הטרור בו הוא פועל יהיה ידוע למבצעי התקיפה, ואין בהכרח צורך שזהותו האישית של המותקף תהיה ידועה להם. כך, מבצע להריגתו של המפקד הבכיר של הזרוע הצבאית של ארגון טרור מסוים יהווה הריגה מוסדית אפילו אם הכוח התוקף אינו יודע את שמו של המותקף.

2.א. המונח "הריגה מוסדית"

בחרתי לכנות את הפעולה בה עסקינן בשם "הריגה מוסדית" (בהתאם לגישתו של ד"ר ביטון⁶), שכן מונח זה מתייחס לפעולה זו באופן ניטראלי יחסית, ללא מטען סמנטי המרמז על מוסריות או אי מוסריות הריגה מעין זו. רבים מהמלומדים שעוסקים בנושא, אשר בוחרים לתאר פעולה זו באמצעות המונחים "התנקשות" או "חיסול", למעשה מרמזים, כבר באמצעות בחירה זו, כי פעולה זו הינה בלתי מוסרית, וזאת עוד טרם הוכחת טענה זו.

כך, השימוש במונח "התנקשות" כדי לתאר את פעולת ההריגה המוסדית הישראלית מעורר קונוטציה שלילית של רצח באמצעים בוגדניים, ולא ראוי להניח באופן אפריורי, בטרם הוכחת טענה זו, כי פעולת ההריגה המוסדית הישראלית עולה כדי מדיניות בוגדנית.⁷

כמו-כן, עצם השימוש במונח "חיסול" לשם תיאור פעולת ההריגה המוסדית מעורר רתיעה ויוצר קונוטציה שלילית מידית בנוגע לפעולה זו. מונח זה יוצר רושם לפיו פעולה זו הינה נקמנית בבסיסה, ולכן אינה לגיטימית מבחינה מוסרית. לעניין זה יפים דבריו של פרופ' אסא כשר, אשר מסביר את סלידתו מהמונח "חיסול":

"לשון של חיסול מציינת את האדם בדמות חפץ או בעל חיים. 'החברה חיסלה את המפעל, העירייה חיסלה את הכלבים המשוטטים', אלה דוגמאות

---

⁶ שם.
⁷ S. David, *Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing*, *Mideast Security and Policy Studies*, No. 51 (2002), p. 2.

של מילון אבן שושן לשימוש בביטוי הזה. אלא שאין אדם שהוא מעין חפץ ואין אדם שהוא מעין כלב, אפילו הוא אויב מסוכן ומתועב".⁸

מנגד, גם שמות ניטראליים לכאורה כגון "סיכול ממוקד" ו"פעילות מונעת" מחטיאים את המטרה משתי סיבות עיקריות. ראשית, בדומה למונחים "התנקשות" ו"חיסול", שמות אלה אינם ניטראליים, שכן הם מרמזים כי מדובר בפעילות לגיטימית מבחינה מוסרית. זאת, שכן דעה רווחת היא כי פעולה צבאית יזומה כנגד פעולה עתידית עוינת הינה מוצדקת במסגרת "התקפת מנע" (Preventive Attack), אשר ניתנת לתיאור גם על ידי המונח "סיכול".⁹

שנית, כפי שיובהר להלן, חלק מההריגות המוסדיות נועדו להעניש טרוריסטים אשר ביצעו או תכננו פעולות טרור בעבר, ולא למנוע פיגועי טרור בעתיד כפי שעולה מהשמות האמורים.

נוסף על האמור אציון, כי מונחים כגון "חיסול", "התנקשות", "סיכול ממוקד" ו"פעילות מונעת" מחמיצים את עיקר ייחודה של פעולת ההריגה המוסדית, אשר נעוץ הן בכך שמדובר בהריגה והן בכך שהריגה זו מתבצעת על ידי מנגנון שלטוני שאינו שיפוטי.¹⁰

א.3. מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל

ראשיתה של מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל – עוד בטרם קומה של המדינה. הכוחות המזוינים של ההגנה והמחתרות הגו והוציאו אל הפועל מבצעי הריגה מתוכננים עוד בזמן שהיית הבריטים בישראל. כך, המפקד הצעיר דאז, יצחק רבין, נשלח בראש פלוגת פלמ"ח להרוג במעוזו שבשפלה את אחד הבולטים במנהיגי הכנופיות הערביות, עלי חסן סלאמה.¹¹

עם קום המדינה, נתקבלה המדיניות של לחימה בארגוני הטרור הערבי, בין היתר בדרך של הריגה מוסדית, כטבעית לארגוני הביטחון הישראליים, אשר התבססו בעיקר על יוצאי המחתרות שהיו מורגלים בפעילות שכוז.¹²

⁸ א. כשר, "תנאים של הריגה", מעריב – מוסף לשבת (12.1.2001), עמ' 23.

⁹ א. זמיר, "לחימה מוסרית בטרור", מערכות, גיליון 414 (2007), עמ' 29.

¹⁰ ביטון (לעיל הערה 5).

¹¹ מ. בר זוהר ו-א. הבר, המרדף אחר הנסיך האדום (זמורה ביתן, 1984), עמ' 65-75.

¹² N. Ben-Yehuda, Political Assassinations by Jews: A Rhetorical Device for Justice (Sunny Press, 1993), p. 99.

אבן הדרך הבולטת מכולן במדיניות ההריגה המוסדית הישראלית מוצבת, ללא ספק, בנקודת הזמן שלאחר טבח הספורטאים באולימפיאדת מינכן 1972, אשר הביא לשיאו טרור ערבי אנטי יהודי ואנטי ישראלי שהשתולל ברחבי אירופה ובישראל בשנים 1968-1972. על פי פרסומים שונים, קיבלה ראש הממשלה דאז, גולדה מאיר, את המלצת שירותי הביטחון הישראליים, ואישרה מבצע הריגה מוסדית חסר תקדים בעולם המערבי, הן בהיקפו והן בדרך הוצאתו אל הפועל.¹³ פעילות תקדימית זו שמה לה מראש כמטרה את הריגתם של מנהיגי ארגון "ספטמבר השחור", מבצעי הטבח, ללא כל כוונה לעצור אותם. זמן קצר לאחר מכן, במבצע גלוי, נשלחו כוחות ישראלים אל בירת לבנון והרגו בה באופן מתוכנן כמה מראשי אש"ף ו"ספטמבר השחור", ללא כל אפשרות להסתיר את האחריות הישראלית.¹⁴

נראה כי מאז "מבצעי מינכן", הופכת ההריגה המוסדית לכלי כמעט שגרתי של שירותי הביטחון הישראליים במאבק בארגוני הטרור הערביים. ברוח זו, מבצעת ישראל את מבצעי ההריגה המוסדית הבולטים בהיסטוריה של העולם המערבי. כך, הורגים כוחות ישראליים את השני במעמדו באש"ף, חליל אל-ואזיר (אבו ג'יהאד) בביתו שבתוניס, ואת ראש החזית העממית פתחי שקאקי ברחוב שקט במלטה.¹⁵

בהמשך, ישראל עשתה שימוש בהריגה מוסדית במלחמתה נגד התנועות השיעיות חיזבאללה ואמל בדרום לבנון. אחת מההריגות המוסדיות המשמעותיות ביותר שישראל ביצעה בדרום לבנון התרחשה בפברואר 1992, כאשר הליקופטרים ישראליים ירו טילים על מכוניתו של מנהיג חיזבאללה, עבאס מוזאקי, והרגו אותו ואת פמלייתו. קצין מבצעי של ארגון אמל, חוסאם אל אמין, נהרג באופן דומה בשנת 1998.¹⁶

בשנת 2001, לאחר פרוץ האינתיפאדה השנייה, ישראל הודתה לראשונה שהיא נוקטת במדיניות של הריגה מוסדית כהתקפה מקדימה לסיכול פעולות טרור ("Preemptive counter terror measure").¹⁷ התקפה מקדימה, בשונה מהתקפת מנע, אינה מכוונת נגד איום אפשרי כלשהו בעתיד

---

¹³ Y. Melman and D. Raviv, Every Spy is a Prince: The Complete History of Israel's Intelligence Community (Houghton Mifflin, 1991), p. 141-142.

¹⁴ שם, עמ' 170-180.

¹⁵ שם, עמ' 391-398.

¹⁶ G. Loft, *The Logic of Israel's Targeted Killing*, Middle East Quarterly (2003), p. 2.

¹⁷ Kober (לעיל הערה 2), עמ' 78.

הרחוק, אלא היא מיועדת למנוע תוקפנות מיידית, ממשית וברורה.¹⁸ ישראל ניסתה לשכנע הן את אזרחיה והן את הקהילה הבינלאומית שהריגה מוסדית כהתקפה מקדימה הינה מוסרית ואפקטיבית.

כך, בפגישה של ועדת החוץ והביטחון של הכנסת שנערכה ב-09/01/2001, הרמטכ"ל דאז, רב אלוף שאול מופז, הודה שישראל נוקטת במדיניות של הריגה מוסדית כהתקפה מקדימה, והסביר שמדיניות זו אושרה על ידי התובע הצבאי הראשי, תת-אלוף מנחם פינקלשטיין. לפי מופז, פינקלשטיין קבע כי לצה"ל זכות חוקית להילחם באלמנטים עוינים בשטחים הכבושים במקרים מיוחדים, כאשר האיום הוא מידי וברור, ובהיעדר אפשרות אחרת.¹⁹

כמו-כן, לאחר שתשעה ישראלים מצאו את מותם, בעקבות נהיגת אוטובוס לתוך טור של אזרחים ישראליים על ידי טרוריסט פלסטיני בינואר 2001, סגן שר הביטחון אפרים סנה הבטיח בשם ממשלת ישראל כי היא תמשיך במדיניותה להרוג את אלו אשר מתכננים ומוציאים אל הפועל פעולות טרור, כלומר תמשיך לנקוט בהריגה מוסדית כהתקפה מקדימה.²⁰

זאת ועוד, בשנת 2004, שר החוץ הישראלי הציב באתר האינטרנט שלו דיון מפורט על חוקיותה של מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל, כאשר הוא מדגיש את מאפייניה כהתקפה מקדימה.²¹

בעוד שבשלבם הראשונים של האינתיפאדה השנייה מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל כללה בעיקר התקפות מקדימות, במהלך השלבים המאוחרים יותר של האינתיפאדה השנייה מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית החלה לכלול גם התקפות מנע אשר התרחשו באופן שכיח (כאמור, התקפת מנע, בניגוד להתקפה מקדימה, מכוונת כלפי פעולה עוינת אשר צפויה להתרחש בעתיד).²²

כך, בראיון לערוץ החדשות "FOX" בשנת 2001, ראש הממשלה דאז, אריאל שרון, הדגיש כי ימשיך לנקוט במדיניות ההריגה המוסדית, והתייחס אליה כהתקפה מונעת כנגד טרוריסטים.²³ כמו-כן, ראש אגף המודיעין לשעבר, מר עמוס מלכא, צוטט לא פעם כטוען שחלק מפעולות ההריגה המוסדית הישראליות בוצעו כלפי טרוריסטים שישראל האמינה שיבצעו פעולות טרור בעתיד, ולא מתוך צורך

¹⁸ זמיר (לעיל הערה 9).

¹⁹ Y. Stein, "Israel's Assassination Policy: Extra-judicial Executions", B'Tselem Position Paper, at http://www.btselem.org/Download/200101_Extrajudicial_killings_Eng.rtf

²⁰ Amnesty International, "Israel and the Occupied Territories: State Assassination and Other Unlawful Killings", 2001, at <http://web.amnesty.org/library/index/engMDE150052001!Open>

²¹ Ministry of Foreign Affairs, "Targeting Terrorists: Legal Aspects", 2004, at <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Law/Legal+Issues+and+Rulings/Targeting+Terrorists+-+Legal+Aspects+-+March+2004.htm>

²² Kober (לעיל הערה 2), עמ' 79.

²³ A. Darwish, Descent from Hell, *The Middle East*, 1 September, 2001

מידי.²⁴ כפי שיובהר בפרק החמישי להלן, להבחנה זו, בין התקפה מקדימה להתקפת מנע, נפקות מוסרית.

בנוסף לנקיטה בפעולות של הריגה מוסדית לשם התקפות מקדימות והתקפות מנע, ישראל עושה שימוש בהריגה מוסדית גם במטרה להעניש טרוריסטים אשר תכננו והוציאו לפועל פיגועי טרור בעבר.²⁵ מדובר בשימוש תגובתי בהריגה מוסדית, ענישתי באופיו, אשר מופנה כלפי פעילי טרור מרכזיים, בעיקר לאחר פעולות טרור קשות.²⁶ כך, בזמן כהונתו כשר התחבורה, הסביר אפרים סנה בשנת 2001 לחדשות ערוץ ה-"BBC" שאם מישהו תכנן או ביצע פעולת טרור יש לפגוע בו, שכן הדבר צודק.²⁷

ביקורת כלפי מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל על בסיס מוסרי הובעה לא רק על ידי מלומדים, אלא גם על ידי אנשי צבא ישראלים - כגון עמוס מלכא, ראש אגף מודיעין לשעבר, ופוליטיקאים ישראלים בכירים - כגון שר המשפטים לשעבר יוסי ביילין ודן מרידור. ארגוני זכויות אדם ופעילים שונים בישראל ומחוצה לה - כגון בצלם²⁸ וארגון אמנסטי הבינלאומי²⁹, מתנגדים ומבקרים אף הם את מדיניות ישראל האמורה. ביקורת נגד מדיניותה של ישראל נשמעת גם על ידי פוליטיקאים ואנשי תקשורת אירופאיים³⁰, ופוליטיקאים ומלומדים ערביים³¹. הטענות העיקריות כנגד מדיניות זו הן שישראל הורגת אנשים ללא משפט; שחפים מפשע נפגעים במהלך פעולות ההריגה המוסדית; שההריגה המוסדית גוררת פעולות טרור כנגד אזרחים ישראלים כנקמה ושהריגה מוסדית מרחיקה את השלום המיוחל.

אולם, למרות הנזק ההיקפי שנגרם על ידי ההריגה המוסדית, ביקורת פנים ישראלית ובינלאומית, והחשש שמדיניות זו תהווה תמריץ לפיגועי טרור נקמניים, מדיניות ההריגה המוסדית של

²⁴ ע. הראל, א. יששכרוף, **המלחמה השביעית** (משכל, 2004), עמ' 124.

²⁵ M. Gross, *Fighting by Other Means in the Mideast: a Critical Analysis of Israel's Assassination Policy*, Political Studies. Vol. 51 (2003), p. 354.

²⁶ י. בן ישראל, "התמודדות עם טרור המתאבדים - המקרה הישראלי", בתוך **פצצה מתקתקת; פיגועי ההתאבדות וההתמודדות איתם** (מערכות, 2006), עמ' 30.

²⁷ http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/1258187.stm

²⁸ Stein (לעיל הערה 19).

²⁹ Amnesty International, "Israel and the Occupied Territories: Israel must end its policy of assassination", at <http://web.amnesty.org/library/Index?ENGMDE150562003:open&of=ENG-ISR>

³⁰ H. Keinon, "Danish FM: Zeevi Murder Same as Targeted Killings", Jerusalem Post, 19 October, 2001, at <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-2892734,00.html#n>

³¹ <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-2892734,00.html#n>; D. Ezzat, "Talking Some Sense into American Ears", Al-Ahram Weekly Online, No.726 (20-26 January 2005), at <http://weekly.ahram.org.eg/2005/726/eg1.htm>

ישראל זוכה לתמיכה קונסיסטנטית של מקבלי ההחלטות והציבור בישראל.³² נראה שהסיבה לכך נעוצה באופיין הרצחני של פעולות הטרור הפלסטיניות, אשר מחזקות את תחושת חוסר הביטחון של הציבור הישראלי, ומעניקות לגיטימציה להיקף חסר תקדים של הריגה מוסדית של פעילי טרור ומנהיגיהם.

א. 4 תהליך קבלת ההחלטות במסגרת מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל

תהליך קבלת ההחלטות במסגרת מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל מעולם לא פורסם באופן רשמי, אולם ניתן ללמוד עליו מדבריו של פרופ' סטיבן דיויד.³³ לפי פרופ' דיויד, סוכני מודיעין ישראלים, אשר נעזרים במשתפי פעולה פלסטיניים, מזהים אינדיווידואליים שמהווים איום טרוריסטי. סוכנים אלה מכינים דו"ח אשר מפרט את פעולות העבר של החשוד ומעריך את פוטנציאל השתתפותו בהתקפת טרור בעתיד. לאחר מכן, מידע זה עובר לבחינתה של קבוצת אנשי צבא אשר כוללת את מפקד האזור הרלוונטי ועורכי דין צבאיים. קבוצה זו מעבירה את המלצתה לרמטכ"ל. אם ההמלצה היא לבצע הריגה מוסדית, הקבינט המדיני מתכנס כדי להחליט אם לאשר או לא לאשר את הפעולה. כאשר ניתן אישור של הקבינט המדיני, צה"ל בדרך כלל לא צריך אישור נוסף כדי לבצע את הפעולה. אולם, אם לקראת התקיפה מתברר שחפים מפשע עלולים להיפגע כתוצאה מהתקיפה, צה"ל יבקש שוב את אישור שר הביטחון וראש הממשלה לפני שיבצע את הפעולה.

בפרק הבא אסביר מדוע מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית הינה לגיטימית מבחינה מוסרית בהתאם לאמות המידה המוסריות של המודל המלחמתי המסורתי, המתאים לענייננו.

T. Hermann, *Tactical Hawks, Strategic Doves: The Positions of the Jewish Public in Israel on the Israeli-Palestinian Conflict*, Strategic Assessment 5, no.2 (August 2002)
S. David, *Israel's policy of Targeted Killing*, Ethics and International Affairs 17, no. 1 (2003), p. 117³³

פרק ב: מוסריות מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל לאור

המודל המלחמתי המסורתי

ב.1 המודל המלחמתי המסורתי

אחד המודלים הכללים אשר לאורם נוהגים מלומדים לבחון איומים לאינטרסים חיוניים הוא

המודל המלחמתי המסורתי.³⁴

לפי מודל זה, כדי שבחירתה של מדינה מסוימת לצאת למלחמה תחשב מוסרית, כל שעליה

להוכיח הוא כי ריבונו נפגעה, ואין היא נדרשת להוכיח כי אינטרסים חיוניים שלה מאוימים.³⁵

כך, למשל, הבוחנים בחירתה של מדינה לצאת למלחמה על פי אמות המידה המוסריות של

המודל המלחמתי המסורתי, מאמינים שיציאת בריטניה למלחמה באיי פוקלנד בשנת 1982 הייתה

מוצדקת מבחינה מוסרית. זאת, למרות שככל הנראה הפלישה הארגנטינאית, אשר היוותה פגיעה

פורמאלית בריבונו הבריטית, לא היוותה סכנה לחיי אזרחים בריטים.³⁶

כמו כן, על פי המודל המלחמתי המסורתי, במהלך מלחמה חיילים רשאים להרוג כל חייל אויב,

אלא אם האחרון נכנע בתנאים מסוימים. רשות זו להרוג הינה תוצר נלווה של הלחימה עצמה ושל

הניסיון להביס את האויב.³⁷ אולם, כמובן, רשות זו להרוג אינה חלה על אזרחים שאינם מעורבים

בלחימה, כלומר מותר להרוג חיילי אויב בלבד ויש להימנע מפגיעה בחפים מפשע ככל שניתן.³⁸

כפי שאבהיר להלן, המאבק הישראלי בטרור הפלסטיני מהווה מלחמה, ועל כן יש לבחון את

מאבקה של ישראל בטרור הפלסטיני, לרבות את מוסריות מדיניות ההריגה המוסדית שלה, על פי אמות

המידה המוסריות של המודל המלחמתי המסורתי. אקדים את המאוחר ואציין, שעל פי אמות מידה

אלה, מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית הינה לגיטימית מבחינה מוסרית.

³⁴ D. Statman, *Targeted Killing*, Theoretical Inquiries in Law (2004), p. 181

³⁵ R. Norman, *Ethics, Killing and War* (Cambridge University Press, 1995), p. 156-58

³⁶ שם.

³⁷ ע. גרוס, *מאבקה של דמוקרטיה בטרור: היבטים משפטיים ומוסריים* (נבו הוצאה לאור, 2004), עמ' 613.

³⁸ Statman (לעיל הערה 34).

2.2 המאבק הישראלי בטרור הפלסטיני מהווה מלחמה

לפי פרופ' סטטמן, שני התנאים אשר מאפשרים למדינה להגדיר מאבק בארגוני טרור כמלחמה הם: (1) חומרת האיום אשר ארגוני הטרור מציבים בפני המדינה המותקפת, ו-(2) חוסר הפרקטיות שבהתמודדות עם איום זה באמצעות שיטות קונבנציונאליות של מוסדות אכיפת חוק.³⁹

התנאי הראשון מתקיים בקונפליקט הישראלי פלסטיני באופן ברור, שכן ארגוני הטרור הפלסטיניים מנסים להוציא לפועל פיגועים קטלניים על בסיס יום-יומי, והם נוחלים הצלחה לא מבוטלת בעשותם כן. באופן זה, ארגוני הטרור מאיימים על חייהם של אזרחי ישראל, והופכים את החיים בחלקים נרחבים בישראל לבלתי נסבלים.

התנאי השני מתקיים בברור אף הוא, שכן ישראל לא יכולה למנוע מפעילי ארגוני טרור פלסטיניים לבצע פיגועי טרור באמצעות שיטות קונבנציונאליות של מוסדות אכיפת חוק. כך, למשל, הוצאת צווי מעצר בנוגע לפעילי ארגוני טרור פלסטיניים, השוכנים בטריטוריות עוינות, אינה אפקטיבית. ברור לכל בר דעת שארגון חמאס אשר שולט בעזה לא יסגיר את אנשיו לישראל. המצב דומה גם בגדה המערבית, שכן הרשות הפלסטינית נמנעת מלהסגיר טרוריסטים לישראל.⁴⁰

ד"ר ביטון סבור אף הוא שיש לבחון את מאבקה של ישראל בטרור הפלסטיני בהתאם לאמות המידה המוסריות של המודל המלחמתי המסורתי. רק אמות מידה אלה, לשיטתו של ד"ר ביטון, תמנענה מצב אבסורדי בו טרוריסט, שהוא פושע מלחמה בהגדרה, נהנה מחסינות שממנה אין נהנה חייל נורמטיבי במלחמה קונבנציונאלית.⁴¹

כמו כן, תא"ל אייל זמיר טוען כי יש לראות במעשי הטרור הפלסטיני פעולות מלחמה והתקפות חמושות, ולכן יש להחיל את העקרונות המוסריים המוכרים בלחימה בין שני צבאות של שתי מדינות על המאבק הישראלי בטרור הפלסטיני.⁴²

אשר על כן, הן על פי גישת פרופ' סטטמן, הן על פי גישת ד"ר ביטון והן על פי גישת תא"ל זמיר, ניתן להגדיר את המאבק הישראלי באיום הטרור הפלסטיני לאינטרסים החיוניים של ישראל כמלחמה,

³⁹ Statman (לעיל הערה 34), עמ' 183.

⁴⁰ ר. ברגמן, **והרשות נתונה** (הוצאת ידיעות אחרונות, 2002), עמ' 256.

⁴¹ ביטון (לעיל הערה 5), עמ' 322.

⁴² זמיר (לעיל הערה 9), עמ' 34.

ועל כן יש לבחון את מאבקה של ישראל בטרור הפלסטיני, לרבות את מדיניות ההריגה המוסדית שלה, על פי אמות המידה של המודל המלחמתי המסורתי.

ב.3 מוסריות מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית לאור המודל המלחמתי המסורתי

כאמור, לפי המודל המלחמתי המסורתי, כדי שבחירתה של מדינה מסוימת לצאת למלחמה תחשב מוסרית, כל שעליה להוכיח הוא כי ריבונותה נפגעה, ואין היא נדרשת להוכיח כי אינטרסים חיוניים שלה מאוימים. כמו כן, במהלך מלחמה חיילים רשאים להרוג כל חייל אויב על פי מודל המלחמתי המסורתי (אלא אם האחרון נכנע בתנאים מסוימים), אולם הם נדרשים לצמצם למינימום האפשרי את הפגיעה באזרחים שאינם מעורבים בלחימה.⁴³

בענייננו, ברור כי הטרור הפלסטיני, אשר מכה בכל אורכה ורוחבה של מדינת ישראל, פוגע בריבונותה, ומשכך – לא יכול להיות חולק כי יציאתה של ישראל למלחמה בארגוני הטרור הפלסטיניים, במסגרתה נוקטת ישראל במדיניות של הריגה מוסדית, עולה בקנה אחד עם אמות מידה מוסריות אלה.

יתרה מכך – על אף שעל פי המודל המלחמתי המסורתי אין מדינה נדרשת להוכיח כי אינטרסים חיוניים שלה מאוימים כדי שבחירתה לצאת למלחמה תחשב מוסרית, ברור שתנאי זה מתקיים בענייננו, בו הטרור הפלסטיני גובה את חייהם של ישראלים רבים חדשות לבקרים. עובדה זו, בהתאם למודל המלחמתי המסורתי, מעניקה למוסריות יציאתה של ישראל למלחמה בארגוני הטרור הפלסטיני, בין היתר באמצעות נקיטה במדיניות של הריגה המוסדית, משנה תוקף.

חשוב להדגיש נקודה זו: אם יציאת בריטניה למלחמה באיי פוקלנד הינה לגיטימית מבחינה מוסרית לפי המודל המלחמתי המסורתי, כאשר לא זוהתה סכנה ממשית לחיי אזרחים בריטיים, אזי, קל וחומר, יציאת ישראל למלחמה בארגוני הטרור הפלסטיניים, המכים בה השכם והערב באמצעות התקפות טרור קטלניות, הינה לגיטימית מבחינה מוסרית לפי מודל זה.

השימוש שישראל עושה בהריגה מוסדית כדי להרוג טרוריסטים עולה אף הוא בקנה אחד עם אמות המידה המוסריות של המודל המלחמתי המסורתי. כאמור, לפי מודל זה חיילים רשאים במהלך מלחמה קונבנציונאלית להרוג כל חייל אויב שאינו נכנע בתנאים מסוימים. לכן, באופן דומה, רשאים

---

⁴³ Statman (לעיל הערה 34).

כוחות הביטחון הישראליים, במהלך מלחמתם בטרור הפלסטיני, להרוג כל טרוריסט שאינו נכנע באותם תנאים מסוימים.

כמו כן, מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית עולה בקנה אחד עם אמות המידה המוסריות של המודל המלחמתי המסורתי מפני שהיא מאפשרת לצמצם למינימום האפשרי את הפגיעה באזרחים שאינם מעורבים בלחימה. כאמור, לפי המודל המלחמתי המסורתי חיילים נדרשים לצמצם למינימום האפשרי את הפגיעה באזרחים שאינם מעורבים בלחימה. טרוריסטים פלסטיניים מתחבאים בתוך האוכלוסייה האזרחית ולכן אמצעים אחרים ללחימה בהם, כגון פלישה צבאית מאסיבית לשטחים הפלסטיניים ומתקפות אוויריות רחבות, מובילים לפגיעה באזרחים רבים שאינם מעורבים בלחימה. לעומת אמצעים אלה, אמצעי ההריגה המוסדית מאפשר לפגוע בטרוריסטים באופן ממוקד בהרבה. לכן, אמצעי ההריגה המוסדית עולה בקנה אחד עם אמות המידה המוסריות של המודל המלחמתי המסורתי, שכן הוא מאפשר לצמצם את הפגיעה באזרחים שאינם מעורבים בלחימה למינימום האפשרי.

כך, למשל, בעקבות מבצע צבאי של ישראל בשטחים הפלסטיניים בחודש מרץ 2002, אשר כלל התקפות אוויריות רחבות ופלישה צבאית מאסיבית, ישראל זכתה לביקורות בינלאומיות קשות ביותר. המזכיר הכללי של האומות המאוחדות, קופי אנאן, שלח מכתב לראש ממשלת ישראל דאז, אריאל שרון, אשר מגנה בחריפות את פעולות ישראל. אולם, במכתב הציע אנאן לישראל לנקוט בשיטה יותר דיסקרטית וממוקדת (כגון מדיניות של הריגה מוסדית):

"In the process (of incursions) hundreds of innocent non-combatant civilians... have been injured or killed ... Israel is fully entitled to defend itself against terror... It is incumbent on all parties to take urgent steps to de-escalate the level of violence. Israel should contribute to this effort by ensuring that the IDF uses only weapons and methods that minimize the danger to the lives and property of Palestinian civilians, in conformity with its humanitarian obligations".⁴⁴

---

⁴⁴ "Kofi Annan's Blunt Words Criticizing Israeli Tactics", The New York Times, 19 March 2002, p. A12

מדיניות של הריגה מוסדית, אפוא, וודאי מאפשרת לצמצם את הסכנה לחייהם ורכושם של אזרחים פלסטיניים, כלשון המכתב.

ב.4 סיכום ביניים

לאור האמור בפרק זה לעיל ברור, כי מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית הינה לגיטימית מבחינה מוסרית בהתאם לאמות המידה המוסריות של המודל המלחמתי המסורתי, המתאים לענייננו. לעניין זה, יפים הם דבריו של פרופ' סטמן:

“If one accepts the moral legitimacy of the large-scale killing of combatants in conventional wars, one cannot object – on moral grounds – to the targeted killing of terrorists in what are called wars against terror. If one rejects this legitimacy, one must object to all killing in war, targeted and non-targeted alike, and thus not support the view that targeted killings are particularly disturbing from a moral point of view.”⁴⁵

בפרק הבא, אסביר מדוע עקרון הגמול מהווה הצדקה מוסרית חשובה לשימוש שישראל עושה בהריגה מוסדית כדי להעניש טרוריסטים אשר תכננו והוציאו לפועל פיגועי טרור בעבר.

---

⁴⁵ Statman (לעיל הערה 34), עמ' 197.

פרק ג: הצדקת הגמול

כאמור בפרק הראשון לעיל, בנוסף להתקפות מקדימות והתקפות מנע, ישראל עושה שימוש בהריגה מוסדית כדי להעניש טרוריסטים אשר תכננו והוציאו לפועל פיגועי טרור בעבר.⁴⁶ בפרק זה אטען ששימוש זה בהריגה מוסדית מוצדק מבחינה מוסרית לאור עקרון הגמול.

עקרון הגמול מושתת על שלושה יסודות. **האחד**, הוא שעל מבצעי הפשע להיענש אך ורק מאחר שעונש זה הינו מוצדק.⁴⁷ זאת, ללא כל קשר לשאלה האם העונש מבוסס על יצר הנקמנות והאם ייצור אפקט הרתעתי. כך, גם אם הקורבנות אדישים לפשע שבוצע נגדם וגם אם הם מתנגדים להענשת מבצעיו, לפי עקרון הגמול על מבצעים אלה להיענש. כמו כן, גם אם יוכח שהענישה לא תרתיע את מבצעי הפשע, המאמינים בעקרון הגמול עדיין ידרשו את ענישתם.⁴⁸ לעניין יסוד זה, יפים דבריו של התאורטיקן מיכאל מור:

"Retributivism is the view that punishment is justified by the moral culpability of those who receive it. A retributivist punishes because, and only because the offender deserves it".⁴⁹

היסוד השני, הוא כי על העונש להתאים לפשע, כלומר להיות פרופורציונאלי למעשה עצמו.⁵⁰ **היסוד השלישי** עליו מושתת עקרון הגמול, הוא כי יש להשית את העונש רק על אלה שאחראים לתוקפנות ולהימנע מפגיעה מחפים מפשע.⁵¹

כפי שאראה להלן, שימושה של ישראל במדיניות ההריגה המוסדית לשם הענשת טרוריסטים אשר תכננו והוציאו לפועל פיגועי טרור בעבר לגיטימית מבחינה מוסרית לאור שלושת יסודות אלה.

שימושה של ישראל במדיניות ההריגה המוסדית לשם הענשת טרוריסטים אשר תכננו והוציאו לפועל פיגועי טרור בעבר לגיטימית מבחינה מוסרית לאור היסוד הראשון, שכן ברור כי טרוריסטים

⁴⁶ Gross (לעיל הערה 25).

⁴⁷ David (לעיל הערה 33), עמ' 121.

⁴⁸ שם.

M. S. Moore, *The Moral Worth of Retribution, in* Punishment and Rehabilitation, 3rd ed., Jeffrie G.

Murphy, ed. (Cengage Learning, 1994), p. 94, 97.

⁵⁰ David (לעיל הערה 33), עמ' 123.

⁵¹ שם.

אלה ביצעו פשעים חמורים, ומגיע להם להיענש ללא כל קשר לרצון לנקום בהם ולשאלה האם עונש זה ירתיע את חבריהם מלהמשיך ולבצע פעולות טרור כנגד ישראל.

שימושה של ישראל במדיניות ההריגה המוסדית לשם הענשת טרוריסטים פלסטיניים אשר תכננו והוציאו לפועל פיגועי טרור בעבר לגיטימית מבחינה מוסרית גם לאור היסוד השני עליו מושתת עקרון הגמול, לפיו על העונש להתאים לפשע כאמור. זאת, שכן מדובר בטרוריסטים אשר תכננו מתקפות רצחניות, ועל כן הריגתם מהווה תגובה הולמת.

אף לאור היסוד השלישי עליו מושתת עקרון הגמול, דהיינו כי יש להשית את העונש רק על אלה שאחראים לתוקפנות ולהימנע מפגיעה בחפים מפשע, שימושה של ישראל במדיניות ההריגה המוסדית לשם הענשת טרוריסטים אשר תכננו והוציאו לפועל פיגועי טרור בעבר לגיטימי מבחינה מוסרית. זאת, שכן הריגה מוסדית, כאשר היא מבוצעת כהלכה, מתמקדת בפעילי הטרור עצמם ואינה פוגעת בחפים מפשע.

נכון, מבצעי הריגה מוסדית אשר במסגרתם נפגעים אזרחים חפים מפשע בנוסף לפעילי הטרור אינם תואמים את היסוד האמור באופן מלא. אולם, בהתחשב בעובדה שהנוק שעלול להיגרם לאזרחים פלסטיניים מצורות אחרות של תגובת ישראל כלפי הטרור הפלסטיני, כגון פלישת כוחות מאסיבית או מתקפות אוויריות רחבות, גדול בהרבה מהנוק ההיקפי המצומצם שגוררת הריגה מוסדית, הריגה מוסדית היא צורת הלחימה המתאימה ביותר ליסוד זה של עקרון הגמול.

המתנגדים לעקרון הגמול כהצדקה לשימוש שישראל עושה בהריגה מוסדית כדי להעניש טרוריסטים אשר תכננו והוציאו לפועל פיגועי טרור בעבר, יטענו שגמול צריך להתבצע רק על ידי בית משפט, במסגרת סמכות הענישה שלו, ורק לאחר שהעובדות הרלוונטיות הוכיחו את אשמת הנאשם. לפי עמדה רווחת זו, גמול לא יכול לצאת אל הפועל על ידי אנשים פרטיים או ממשלות, אלא רק על ידי מוסדות משפטיים.⁵²

אולם, בהתבסס על גישת פרופ' סטטמן, אני סבור שהתנגדות זו אינה נכונה משתי סיבות.⁵³ ראשית, המערכת המשפטית היא אמנם הדרך הטובה ביותר להשגת גמול, אך היא אינה תנאי לגמול. כדי שגמול ייצא אל הפועל, רשעים צריכים להיענש, בין אם על ידי אלוהים, הטבע או בני אדם. נכון,

⁵² Statman (לעיל הערה 34), עמ' 188.
⁵³ שם.

ישנן סיבות חברתיות ומוסריות רבות לכך שגמול ייצא אל הפועל רק על ידי בית המשפט, אולם הצדקות אלה אינן רלוונטיות לגמול כשלעצמו, אשר יכול להיות מושג גם מחוץ לכותלי בית המשפט.

בעניינינו, גמול באמצעות בית המשפט אינו אפשרי לגבי רוב הטרוריסטים, שהרי המדינות והרשויות שמספקות להם מחסה כמעט אף פעם לא מעמידות אותם למשפט בטריטוריה שלהן, וכמובן שהן אינן ששות להסגיר אותם למדינה אחרת. כיוון שבמקרים אלה גמול על ידי מערכת משפטית אינו אפשרי, ואם אנחנו אכן מאמינים שעושי רע ראויים לעונש, המסקנה המתבקשת היא שניתן ואף צריך להוציא לפועל את עקרון הגמול באמצעות ישות אחרת, כגון הצבא של המדינה אשר נפגעת מפעולות הטרור.

שנית, נראה שתפקיד בית המשפט בביסוס אשמת הנאשם הינו פחות משמעותי בקונטקסט של פעילי טרור, שהרי רבים מהם שמחים להודות ולהתפאר בהשתתפותם בפשעי הטרור, ובחברותם בארגוני הטרור הרלוונטיים.

לסיכום, השימוש שישראל עושה בהריגה מוסדית כדי להעניש טרוריסטים אשר תכננו והוציאו לפועל פיגועי טרור בעבר הינו מוצדק מבחינה מוסרית לאור עקרון הגמול, לפיו אנשים אשר ביצעו פשעים נוראיים ראויים לעונש אשר מתאים לפשעיהם.

בפרק הבא אסביר מדוע הטיעון השכיח ביותר כנגד מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל, לפיו מדובר במדיניות שאינה אפקטיבית, הינו מופרך, ולפיכך כי לא ניתן לטעון על בסיסו שמדיניות זו אינה לגיטימית מבחינה מוסרית.

פרק ד: טיעון חוסר היעילות

הטיעון השכיח ביותר כנגד מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל, הינו כי מדובר במדיניות שאינה אפקטיבית (להלן: "טיעון חוסר היעילות"). כפי שאבהיר להלן, מטיעון זה נובע כי מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל אינה לגיטימית מבחינה מוסרית, הן לפי תורת התועלתנות והן לפי המודל המלחמתי המסורתי.

בשורות הבאות אסביר כי מדובר בטיעון מופרך, ולפיכך כי לא ניתן לטעון על בסיסו שמדיניות ההריגה המוסדית של ישראל אינה לגיטימית מבחינה מוסרית.

1.ד: טיעון חוסר היעילות והמסקנה המוסרית הנובעת מקבלתו

טיעון חוסר היעילות נשען על שני תתי-טיעונים מרכזיים. לפי האחד, מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל גורמת לגל של פיגועי טרור כנקמה,⁵⁴ ולפי השני, מדיניות ישראל אינה יעילה בהרתעת טרוריסטים פוטנציאלים, אשר בכל מקרה מוכנים להקריב את חייהם למען מטרתם הקדושה.⁵⁵

קבלת טיעון חוסר היעילות משמעה כי מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל אינה לגיטימית מבחינה מוסרית, הן לאור תורת התועלתנות והן לאור המודל המלחמתי המסורתי.

על פי תורת התועלתנות, הצדקת פעולה כמוסרית נבחנת בעזרת השאלה האם הפעולה תביא לתוצאות הטובות ביותר לאור האפשרויות הקיימות באותה הסיטואציה, כלומר האם פעולה זו תסב אושר למירב האנשים.⁵⁶ משכך, קבלת טיעון חוסר היעילות משמעה כי מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל אינה לגיטימית מבחינה מוסרית לאור תורת התועלתנות, שכן מקום בו מדיניות זו מחמירה את הסיכון הביטחוני שבפניו ניצבים אזרחי ישראל, וודאי שלא ניתן לטעון כי הינה מסיבה אושר למירב האנשים.

כמו כן, על פי המודל המלחמתי המסורתי, ההצדקה המוסרית של הרג חיילי אויב במהלך מלחמה נשענת על עקרון ההגנה העצמית. לכן, כדי להצדיק הרג זה מבחינה מוסרית יש להוכיח, בין היתר, שהריגה זו משיגה את מטרתה העיקרית, קרי הגנה.⁵⁷ משכך, קבלת טיעון חוסר היעילות משמעה

⁵⁴ Gross (לעיל הערה 25), עמ' 357.

⁵⁵ David (לעיל הערה 7), עמ' 8.

⁵⁶ Moore (לעיל הערה 49), עמ' 291.

⁵⁷ Statman (לעיל הערה 34), עמ' 191.

כי מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל אינה לגיטימית מבחינה מוסרית גם לאור המודל המלחמתי המסורתי, שהרי לפי טיעון זה המדיניות האמורה אינה מספקת הגנה.

מעניין לשים לב שהטיעונים שניצבים הן בבסיס המודל התועלתני והן בבסיס המודל המלחמתי המסורתי (דהיינו טיעון ההגנה העצמית), אינם בהכרח עולים בקנה אחד. זאת, שכן ניתן לחשוב על מצב בו הריגה מתוך הגנה עצמית, אשר בהתאם למודל המלחמתי המסורתי לגיטימית מבחינה מוסרית, תקטין את כמות האושר המצרפי, ולכן בהתאם למודל תורת התועלתנות לא תהיה מוסרית. כך, למשל, כאשר אדם אחד הורג חמישה תוקפים כדי להציל את חייו הוא אמנם פועל מתוך הגנה עצמית ועל כן ההריגה לגיטימית מבחינה מוסרית לאור המודל המלחמתי המסורתי, אך מנגד הוא מקטין את האושר המצרפי ועל כן ההריגה שביצע אינה לגיטימית מבחינה מוסרית לאור התורה התועלתנית. משכך, ההצדקה המוסרית של הריגה מתוך הגנה עצמית הניצבת בבסיס המודל המלחמתי אינה מבוססת על תועלתנות, אלא על ערכים כגון אחריות, אשמה וגמול.⁵⁸

2.ד: טיעון חוסר היעילות מופרך

כאמור, טיעון חוסר היעילות מושתת על שני תתי-טיעונים: מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל גורמת לגל של פיגועי טרור כנקמה,⁵⁹ ומדיניות ישראל אינה יעילה בהרתעת טרוריסטים פוטנציאלים, אשר בכל מקרה מוכנים להקריב את חייהם למען מטרתם הקדושה.⁶⁰

בשורות הבאות אבהיר מדוע שני תתי-טיעונים אלה שגויים, ואף אסביר מדוע מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית דווקא יעילה.

2.ד(א): תת-הטיעון הראשון שגוי

במסגרת תת-הטיעון הראשון יעילותה של מדיניות ישראל נבחנת לפי תוצאות קצרות טווח, ועל כן הינו שטחי ביותר ושגוי. בניגוד למלחמה קונבנציונאלית, בה יש התחלה וסוף שעל פי רוב הם ברורים, במלחמה בטרור סיום המלחמה יכול להיות רחוק עד אינסופי.⁶¹ בהתאם לכך, את יעילותם של

⁵⁸ שם.

⁵⁹ Gross (לעיל הערה 25), עמ' 357.

⁶⁰ David (לעיל הערה 7), עמ' 8.

⁶¹ ביטון (לעיל הערה 5), עמ' 311.

מהלכים צבאיים במלחמה בטרור, כגון הריגה מוסדית, יש לבחון לפי תוצאות ארוכות טווח, ולא קצרות טווח.

בחינה קצרת טווח זו של יעילות מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית הינה שגויה, לפי פרופ' סטטמן, שכן גם אם בטווח הקצר מדיניות זו תוביל לפיגועי טרור כנקמה, בטווח הארוך ישנו יסוד סביר להניח שמדיניות זו תחליש את ארגוני הטרור, תוריד את המורל שלהם ותגביל את תנועתם. לשיטתו של פרופ' סטטמן, הכריזמה והאיכויות של מנהיגים ודמויות מפתח בארגוני טרור מסוימים הינם מאוד משמעותיים להצלחת ארגונים אלה, במיוחד לאור העובדה שמדובר בארגונים מחתרתיים שאין להם מבנה ארגוני ברור. לכן, פרופ' סטטמן סבור שהריגת מנהיגים ודמויות מפתח אלה תחליש את ארגוני הטרור בהדרגה.⁶²

תת טיעון זה, לפיו מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל גורמת לגל של פיגועי טרור כנקמה, שגוי גם מסיבה נוספת: המוטיבציה של ארגוני הטרור הפלסטיניים לבצע פיגועי טרור אינה תלויה בהכרח בהריגה המוסדית אשר ישראל מבצעת כנגדם. כך, לפי ד"ר גל לופט, אין קשר סיבתי בין מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית והחלטת הפלסטיניים לאמץ את דרך הטרור.⁶³ באופן דומה, סגן שר הביטחון לשעבר, אפרים סנה, סבור שהגי'האד האסלאמי וארגוני טרור אחרים אינם זקוקים לתירוצים כדי לבצע התקפות על ישראל, כיוון שהם בכל מקרה מנסים לפגוע בישראלים באופן תדיר ויום-יומי.⁶⁴

ד.2(ב): תת-הטיעון השני שגוי אף הוא

גם תת הטיעון השני, לפיו מדיניות ישראל אינה מצליחה להרתיע טרוריסטים פוטנציאליים אשר להוטים למות עבור מטרתם הקדושה, אינו נכון בעיניי.

על פי תיאוריית ההרתעה, מטרת ההרתעה היא הפחתת תדירות של פעולה בלתי רצויה באמצעות איום וגרימת סבל לאלה שמתכננים אותה.⁶⁵ לפי פרופ' דרשוביץ, תיאוריית ההרתעה נמצאת על רצף. בקצה האחד שלו נמצאות דמויות רציונאליות המחשבות את דרכן, אשר מבקשות למקסם את האינטרס הפרטי שלהן ולמזער תוצאות שליליות, ובקצה השני נמצאות דמויות אימפולסיביות אשר אינן מחשבות את דרכן. לפיו, את הדמויות בקצה השני לא ניתן להרתיע, בשל תכונות כגון להיטות,

⁶² Statman (לעיל הערה 34), עמ' 192.

⁶³ Loft (לעיל הערה 16), עמ' 6.

⁶⁴ The Jerusalem Post, Dec. 12, 2001.

⁶⁵ א. מ. דרשוביץ, **האם הטרור ינצח? להבין את האיום ולהיענות לאתגר** (דפוס אוניברסיטת ייל, לונדון, 2002), עמ' 29.

דחף או הפרעה נפשית, אולם בין שני מצבים קיצוניים אלה מתקיים טווח רחב של דמויות שניתן במידה זו או אחרת להרתיען על בסיס מגוון רחב של גורמים.

לפי תת-הטיעון השני כל הטרוריסטים הפלסטיניים להוטים למות עבור מטרתם הקדושה ולכן נמצאים בקצה השני של תיאוריית ההרתעה, דהיינו - לא ניתן להרתיעם. אולם, מדובר בניתוח שגוי של המציאות, שכן רוב פעילי הטרור הפלסטיניים נמצאים בין שני מצבי הקיצון ולכן ניתן להרתיע אותם.⁶⁶ זאת, שכן רוב פעילים אלה הינו מחושב ורציונאלי, ויפנה אל דרך הטרור רק אם התועלת (לשיטתו) עולה על העלויות (גם הן על פי הגדרתו).⁶⁷

על הרציונאליות של רוב פעילי הטרור ניתן ללמוד מדבריו של ג'ורג' חבש, מנהיג החזית העממית לשחרור פלשתיין, בראיון עיתונאי שנערך עמו:

"העיקר הוא לבחור את המטרות שבהן ההצלחה מובטחת במאת האחוזים. להציק, להרגיז, לשחוק את העצבים באמצעות נזקים קטנים ובלתי צפויים... זה משחקו של האדם החושב. יהיה זה טיפשי מצדנו אפילו להרהר באפשרות לנהל מלחמה רגילה; ... ישראל חזקה מדי. הדרך היחידה להרוס אותם היא להנחית מהלומה קטנה כאן, מהלומה קטנה שם... אנחנו נמשיך באסטרטגיה הנוכחית שלנו. זאת שיטה חכמה, אתה עוד תיווכח".⁶⁸

תא"ל אייל זמיר סבור אף הוא שבחירה בטרור היא בדרך כלל רציונאלית, ולכן ניתן להרתיע מפניה. זאת, שכן גופים המפעילים טרור עושים כן מתוך מטרות ואינטרסים שהם חותרים לממשם באמצעות פעולות הטרור. לשיטתו, אותם גופים מבצעים הערכות מצב בנוגע לפעולותיהם ולתגובות הצפויות על פעולותיהם, והינם חותרים למקסם רווחים ולמזער תוצאות שליליות.⁶⁹

על הכוח המרתיע של מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל ניתן ללמוד גם מהנכונות של ארגוני הטרור לבצע ויתורים בתמורה להפסקת מדיניות זו. כך, כאשר ראש הממשלה דאז אריאל שרון נפגש עם שלושה מנהיגים פלסטיניים בינואר 2002 ושאל אותם מה הם רוצים ממנו בתמורה לרגיעה ביטחונית, הדבר הראשון שהם ביקשו היה סיום מדיניות ההריגה המוסדית. בנוסף, מנהיגי הגיהאד

⁶⁶ שם.

⁶⁷ שם.

⁶⁸ O. Fallaci, *A Leader of the Fedayeen: 'We Want a War Like Vietnam'*, Life (1970), p. 34

⁶⁹ זמיר (לעיל הערה 9), עמ' 34.

האסלאמי וחמאס הסכימו להפסיק לשגר התקפות לתוך גבולות "הקו הירוק" בדצמבר 2001, כל עוד ישראל תמנע מלהרוג את מנהיגיהם. למרות שהפסקת אש זו לבסוף קרסה, הנכונות שלהם לקיימה, אפילו באופן זמני, מצביעה על הכוח המרתיע של מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל.⁷⁰ זאת ועוד, בספטמבר 2005 שר הביטחון של ישראל, שאול מופז, הזהיר שניים ממנהיגי ארגון הטרור חמאס, מחמוד אל-זהר ואיסמעיל הניה, שאם הם או מנהיגי חמאס האחרים ימשיכו להורות על ירי רקטות קסאם לשטח ישראל, "נשלח אותם למקום שבו נמצאים רנטיזי ויאסין".⁷¹ בעקבות אזהרה זו, חמאס הכריז על החלטתו להפסיק לירות רקטות קסאם.

ממצאים אלה מראים שמדיניות ההריגה המוסדית של ישראל אכן משיגה הרתעה ועל כן תת-הטיעון השני שגוי.

ד.2(ג) : מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית דווקא יעילה

ישראל השיגה הישגים ראויים לציון בעזרת מדיניות ההריגה המוסדית בה היא נוקטת. כך, למשל, ארגון ספטמבר השחור כמעט נוטרל לחלוטין בשנות ה-70 של המאה שעברה, בעקבות מסע הריגה מוסדית אשר ביקש להעניש את מבצעי הטווח במינכן (כאמור בפרק הראשון לעיל). באופן דומה, ההריגה המוסדית של מנהיג הג'יהאד האסלאמי שיקאקי במלטה בשנת 1995, ערערה את האפקטיביות של ארגון זה למספר שנים, כאשר יורשיו היו עסוקים במאבקי כוח וקביעת מדיניות.⁷²

הטוענים את טיעון חוסר היעילות מתעלמים מהתקפות טרור רבות אשר נמנעו על ידי הריגה מוסדית של מתכנניהן בסמוך למועד הוצאתן אל הפועל. כך, למשל, הריגתו המוסדית של ראד כרמי מנעה ממנו להוציא לפועל את תכניתו אשר כללה התנקשות בדמות ישראלית חשובה. כמו כן, עומר סאאדח, ראש הזרוע הצבאית של חמאס בבית לחם, נהרג ביולי 2001, וכך נמנע פיגוע מאסיבי בטקס הסגירה של משחקי המכביה שתכנן.⁷³ זאת ועוד, הריגתו המוסדית של סלאח שחאדה מנעה "מגה פיגוע", הכולל שש פעולות טרור שאמורות היו להתרחש באופן סימולטני, אותו תכנן.⁷⁴ קשה מאוד

⁷⁰ W. Safire, "Sharon Enters Armistice Talks", The New York Times, 4 February 2002, p. A27
⁷¹ S. Weizman, "Conflict Returns to the Gaza Strip", The Associated Press, 30 September, 2005.

⁷² Ben-Yehuda (לעיל הערה 13), עמ' 99-104.

⁷³ עיתון הארץ. 18 ביולי, 2001.

⁷⁴ The Jerusalem Post. July 20, 2002

למדוד באופן אמפירי את כמות הקורבנות אשר ניצלו על ידי מניעת התקפות טרור אלה. לעניין זה יפים דבריה של ד"ר לופט:

“Nobody will ever know the scope of the bloodbath that was prevented by thwarting these attempts. These acts never made headlines; they constitute the silent terror – the terror that never happened”.⁷⁵

יעילותה של מדיניות ההריגה המוסדית ישראלית מתבטאת גם בכך שהיא מאלצת טרוריסטים לחיות במצב תמידי של מנוסה. זאת, שכן למרות רטוריקה פלסטינית שטוענת את ההפך, טרוריסטים פלסטיניים אשר נמצאים ברשימת מטרות ההריגה המוסדית של ישראל מבוועתים מפחד.⁷⁶ כאשר הם במנוסה, האנרגיה של הטרוריסטים הפלסטיניים מוקדשת להישרדות ולא לתכנון מתקפת הטרור הבאה, וזה בדיוק מצב הדברים בו ישראל מעוניינת. כך, לפי ראש ממשלת ישראל לשעבר אריאל שרון, התכנית היא לגרום לטרוריסטים לשנות את דפוס התנהגותם באופן מתמשך ובכך להוציא אותם משיווי משקל, כדי שהם יהיו עסוקים בלהגן על עצמם.⁷⁷ ואכן, טרוריסטים פלסטיניים שנמצאים ברשימת ההריגה המוסדית של ישראל נאלצים להתנתק ממשפחתם וחבריהם הקרובים, ולחיות חיים של פליטים. הם נאלצים לישון כל לילה במקום אחר, ולעתים קרובות הם ישנים בשדה הפתוח. הם מבזבזים שעות ארוכות בכל יום בחיפוש אחר מקום בטוח לבלות בו את הלילה הקרוב.⁷⁸

זאת ועוד, מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל גורמת לאווירה קשה של חוסר אמון ופרנויה בקרב ארגוני הטרור. זאת, שכן הטרוריסטים חושדים באופן מתמיד שאנשים בסביבתם הקרובה משתפים פעולה עם כוחות הביטחון של ישראל.⁷⁹ מדבריו של עיתונאי פלסטיני ניתן ללמוד על אוירת חוסר האמון והפרנויה ששלטה ברחוב הפלסטיני לאחר הריגתו של סלאח שחאדה, ראש הזרוע הצבאית של חמאס בעזה לשעבר:

“People are now looking for wanted men. They are stopping them in the middle of the street and will now begin asking for their

⁷⁵ Loft (לעיל הערה 16), עמ' 6.

⁷⁶ שם.

⁷⁷ The New York Times, April 12, 2001.

⁷⁸ Loft (לעיל הערה 16), עמ' 7.

⁷⁹ שם, עמ' 10.

identification before they enter a specific residential neighborhood... No one feels safe. ... How do you know who will be Shihada number two, and where the missile will come from? ... Someone must have told the Shin Bet (GSS) that Shihada was visiting his house; that someone must live among us, and now everyone is looking for collaborators”⁸⁰.

הריגה מוסדית של מנהיגים צבאיים של ארגוני טרור הם אירועים טראומטיים עבור הארגונים האמורים, אשר מובילים לעתים תכופות לשינוי בהתנהגות הארגונית. מפקדים הופכים מאוד חשדניים וזהירים. הם משתדלים שלא להשאיר עקבות באשר למקום הימצאותם; הארגונים מגבילים את כמות האנשים שיודעים על תכנית מבצעית למינימום ההכרחי; הם מגייסים פעילים חדשים באופן יותר סלקטיבי. הסביבה הפרנואידיה בה הטרוריסטים עובדים מורידה את האפקטיביות של פעולותיהם באופן דרסטי. אמון הוא היסוד לכל פעילות אנושית, כולל טרור. חוסר אמון יכול לגרום לארגון להתפרק. אנשים בו לא מרגישים כחלק מקבוצה; אינפורמציה לא עוברת באופן מלא ונקי מחששות.

התקשורת בין התאים של ארגוני הטרור השונים נפגעת אף היא כתוצאה ממדיניות ההריגה המוסדית של ישראל. כך, לאחר הריגתו של מוסאווי, חוליות חיזבאללה שמרו על דממת אל-חוט כדי למנוע מישראל לעקוב אחרי פעולות הארגון. כמו כן, פעילי טרור בגדה אשר פוחדים מהאזנה של גורמי ביטחון ישראלים נמנעים מלהשתמש בטלפון כדי לתקשר אחד עם השני.⁸¹ הפגיעה האמורה בתקשורת מובילה לבלבול רב וחוסר הבנה בין התאים השונים של ארגוני הטרור. להתנהלות כזו ישנה, לאורך זמן, השפעה שלילית מצטברת על האפקטיביות של ארגוני הטרור. אמנם לא ניתן למדוד השפעה זו או אפילו להעריך אותה בכלים אמפיריים, אך היא ללא ספק עמוקה ונוכחת.⁸²

ד.3: סיכום ביניים

נראה שמדיניות ההריגה המוסדית של ישראל היא אכן אפקטיבית. נכון, למרות מדיניות זו הטרוריסטים מצליחים להוציא לפועל מתקפות רצחניות, אולם אלמלא מדיניות זו מספר ההתקפות אשר היו יוצאות אל הפועל היה רב בהרבה. מאות, אם לא אלפי ישראלים ממשיכים בחייהם מבלי

⁸⁰ The Jerusalem Post, July 26, 2002

⁸¹ Loft (לעיל הערה 16), עמ' 7.

⁸² שם.

לדעת שהם בריאים ושלמים בזכות מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל, אשר הרתיעה את רוצחיהם, הקשתה עליהם לתכנן פעולות טרור על ידי כפיית חיי מנוסה, החלישה את האפקטיביות של ארגון הטרור בו הם פועלים על ידי יצירת פרנויה בקרבם, הקשתה על התקשורת בין התאים השונים של ארגון זה, ולבסוף מנעה פעולות טרור רבות אשר היו בשלבים האחרונים לפני יציאתן אל הפועל. אזרחים אלה שמהלכים בינינו, ואולי אנחנו עצמנו, הם העדות לכך שמדיניות ההריגה המוסדית של ישראל הינה אפקטיבית. לעניין זה יפים דבריה של די"ר גל לופט:

“Fighting terror is like fighting car accidents: one can count the casualties but not those whose lives were spared by prevention.”⁸³

לכן, משטיעון חוסר היעילות מופרך ביסודו, לא ניתן לטעון על בסיסו שמדיניות ההריגה המוסדית של ישראל אינה מוסרית.

בפרק הבא אצביע על שני פגמים מוסריים במדיניות ההריגה המוסדית של ישראל, ואציע מקצה שיפורים שיש לבצע במדיניות זו כדי להתמודד עם פגמים אלה.

---

⁸³ Loft (לעיל הערה 16), עמ' 1.

פרק ה: פגמים מוסריים במדיניות ההריגה המוסדית של ישראל

כפי שהראיתי לעיל, מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל הינה לגיטימית מבחינה מוסרית ברובה. לצד זאת, אצביע בפרק זה על שני פגמים מוסריים במדיניות זו. האחד נעוץ בהתקפות המנע שישראל מבצעת במסגרת מדיניות ההריגה המוסדית שלה, והשני טמון בכך שמדיניות זו אינה שקופה ואין עליה כל השגחה ציבורית. לאחר מכן, אציע מקצה שיפורים שיש לבצע במדיניות ההריגה המוסדית הישראלית, לשם ההתמודדות עם פגמים אלה.

ה.1: פגם התקפות המנע

כאמור בפרק הראשון לעיל, במהלך תקופת האינתיפאדה השנייה מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל החלה לכלול התקפות מנע, אשר מיועדות להתמודד עם איום כלשהו הצפוי בעתיד הרחוק.

כפי שאבהיר להלן, שימוש בהריגה מוסדית לצורך התקפת מנע הינו מוסרי בעיקרו, אולם יישומו בפועל פותח צוהר להתנהלות שאינה מוסרית.

דעה רווחת היא כי פעולה צבאית יזומה כגון הריגה מוסדית כנגד פעולה עתידית עוינת הינה מוצדקת במסגרת "התקפת מנע" (Preventive attack), שכן ברור שלא ניתן לצפות מצד מותקף לשבת בחיבוק ידיים ולהמתין לפעולה עוינת של צד תוקף כדי להצדיק פעולת התגוננות כלפיה. לכן, לפי גישה זו, שימוש בהריגה מוסדית לצורך התקפת מנע נשען על צידוק הגנתי, ולפיכך הינו מוסרי. יפים לעניין זה הם דבריו של תא"ל אייל זמיר:

"ההיגיון של המלחמה המונעת הוא כי מוטב וצודק להקדים רפואה למכה ולפעול נגד האויב, לפני שייווצרו תנאים קשים יותר נוכח תוקפנותו הצפויה. במקרה כזה נכון יהיה לא להמתין, אלא לפעול מוקדם ולהשיג הכרעה בתנאים טובים יותר, כשעוד ניתן."⁸⁴

טיעון זה, אף כי לכאורה הינו נכון, פותח צוהר להתנהלות שאינה מוסרית. זאת, כיוון שהוא עלול להצדיק פעולה צבאית בשל איום ממשי ומידי, אשר מבוצעת מתוך תחושת פחד מפני

---

⁸⁴ זמיר (לעיל הערה 9), עמ' 30.

אפשרויות העלולות להתרחש בעתיד.⁸⁵ הפחד הינו תחושה סובייקטיבית, ולכן צידוק זה עלול להוביל להתקפות רבות שניתן למנוע אותן בדרכים דיפלומטיות חלופיות.

מסיבה זו, ומכיוון שהשאיפה המוסרית הינה לצמצם את הלגיטימציה לאפשרויות הפתיחה במתקפה, נראה ששימוש בצידוק התקפת המנע במסגרת מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית מחליש את הלגיטימיות של מדיניות זו מבחינה מוסרית.

ה.2: פגם היעדר ההשגחה הציבורית

כאמור בפרק הראשון לעיל, תהליך קבלת החלטות במסגרת מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל מעולם לא פורסם באופן רשמי. כמו-כן, הנהלים המסדירים את מנגנוני הפיקוח על הריגה מוסדית בישראל טרם פורסמו.⁸⁶ כך, למשל, אין זה ברור כיצד פועלת הוועדה לבחינת חוקיות הריגות מוסדיות שהוקמה בעקבות בג"ץ הסיכולים⁸⁷, והנזכרת בבג"ץ תאבת⁸⁸.

תהליך קבלת החלטות זה, אשר מתבצע בחדרי חדרים, אינו משקף את הכבוד הראוי לחיי אדם. זאת, שכן כאשר תהליך קבלת החלטות מתרחש הרחק מעיני הציבור קיימת סכנה שהריגה מוסדית תתבצע לפי הזדמנות אקראית, ולא תהיה מבוססת על ראיות ממשיות.

כך, לפי ראש אגב המודיעין לשעבר, עמוס מלכא, חלק מפעולות ההריגה המוסדית של ישראל בוצעו לפי הזדמנות, והמוטיבציה לביצועם הייתה לעתים מבוססת על אמוציות, ולא על פי שיקולים רציונאליים קרים.⁸⁹

ה.3: ההתמודדות המוצעת עם פגמים אלה

ה.3(א): התמודדות עם פגם התקפות המנע

לאור האמור הנני סבור שעל ישראל להימנע מלעשות שימוש במדיניות ההריגה המוסדית שלה לצורך התקפות מנע. על ישראל אפוא להתמקד, במסגרת מדיניות זו, בשימוש בהריגה מוסדית הן לצורך הענשת טרוריסטים שביצעו פעולות טרור בעבר (אשר כאמור בפרק השלישי לעיל מוצדקת מבחינה

⁸⁵ שם.

⁸⁶ י. שני; ע. כהן; ט. מימרן, "הדוח המיוחד בנושא קידום זכויות אדם בעת לחימה בטרור והגנה עליהן ביקר בפקיסטן כדי לבחון את השפעות פעולות הסיכול הממוקד שמצבעת ארצות הברית", **טרור ודמוקרטיה**, גיליון 11 (2013).

⁸⁷ בג"ץ 769/02 הועד הציבורי נגד העינויים בישראל נ' ממשלת ישראל, 14.12.2006.

⁸⁸ בג"ץ 474/02 תאבת נ' היועץ המשפטי לממשלה, 30.1.2011 (לא פורסם).

⁸⁹ הראל ויששכרוף (לעיל הערה 24), עמ' 124.

מוסרית על בסיס עקרון הגמול) והן במסגרת של התקפה מקדימה (Preemptive attack), הלגיטימית מבחינה מוסרית, כפי שאבהיר להלן.

כאמור בפרק הראשון לעיל, במסגרת מדיניות ההריגה המוסדית שלה, ישראל עושה שימוש בהריגה מוסדית לצורך התקפות מקדימות, אשר בשונה מהתקפות מנע אינן מכוונות נגד איום אפשרי כלשהו בעתיד הרחוק, אלא הן מיועדות למנוע תוקפנות מיידית, ממשית וברורה.

לפי פרופ' יהושפט הרכבי, הגורמים העיקריים המבחינים בין התקפה מקדימה לבין התקפה מונעת הם⁹⁰: (1) **זמן** – הפעולה העוינת שנגדה מכוונת התקפת המנע צפויה להתרחש בעתיד הרחוק, ואילו בהתקפה מקדימה היא צפויה להתרחש מיד. (2) **וודאות** – בהתקפת מנע פעולת האויב העוינת היא בבחינת השערה וחשד, ואילו בהתקפה מקדימה היא עובדה מוגמרת. (3) **החלטה** – ההחלטה לתקוף במתקפה המקדימה נופלת לאחר שהאויב החליט לתקוף בעצמו, ואילו ההחלטה לתקוף בהתקפת מנע נופלת לאחר שהאויב החליט להתעצם צבאית, אולם הוא עדיין לא החליט סופית אם לתקוף או לאו, ומשום כך ייתכן כי עוד ישנה את דעתו, גם אם כיום הוא נתפס כזדוני ומאיים.

שימוש בהריגה מוסדית לצורך התקפה מקדימה הינו לגיטימי מבחינה מוסרית, כיוון שבניגוד להריגה מוסדית במסגרת התקפת מנע, אין מדובר בהתקפה אשר מבוצעת מתוך תחושת פחד סובייקטיבי, הניתנת למניעה בדרכים חלופיות. כך, לפי תא"ל אייל זמיר, בניגוד להתקפת מנע, התקפה מקדימה היא נטילת יוזמה ברגע האחרון, ולכן ניתן לראות בה התקפה מקבילה או פעולת יירוט.⁹¹

השימוש שישראל עושה בהריגה מוסדית לצורך התקפות מקדימות אף לגיטימי מבחינה מוסרית בהתאם לגישת פרופ' מיכאל וולצר. זאת, שכן התקפות אלה מתרחשות בתגובה לכוונה גלויה לפגוע, לאחר שנחצה סף מסוים של הכנות פיזיות שהופכות את הסכנה לברורה ומוחשית, ורק כאשר ברור שהמתנה או עשיית כל פעולה אחרת מגדילות את הסכנה באופן משמעותי.⁹²

⁹⁰ י. הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה** (מערכות, 1992), עמ' 90.

⁹¹ זמיר (לעיל הערה 9), עמ' 30.

⁹² מ. וולצר, **מלחמות צודקות ולא צודקות** (עם עובד, 1997), עמ' 100.

ה.3(ב) : התמודדות עם פגם היעדר ההשגחה הציבורית

כדי להתמודד עם פגם היעדר ההשגחה הציבורית, אני מציע לישראל לוודא שמדיניות ההריגה המוסדית שלה תהיה נתונה להשגחה ציבורית באמצעות שקיפות ודיון דמוקרטי. כאשר מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית תהייה שקופה ותעבור דרך "הפילטרים הדמוקרטיים", יהיה סיכוי נמוך יותר להפעילה תוך ביצוע שגיאות מוסריות מאשר כאשר מדיניות זו מתנהלת הרחק מעיני הציבור.

כך, לפי פרופ' איגנטיף, דעות נגדיות אשר נשמעות לא רק בין ענפי הממשלה השונים אלא גם בעיתונות חופשית ומוסדות אזרחיים אחרים, יכולות לרסן את ההשלכות ההרסניות של "הרוע המוסרי" אשר בא לידי ביטוי במלחמה בטרור, בין היתר באמצעות ההריגה המוסדית.⁹³

בדומה לגישת פרופ' איגנטיף, גם פרופ' אלן דרשוביץ' סבור שעל מדינה דמוקרטית לפתור את הדילמה שבין שמירה על ביטחון הציבור לבין שמירה על זכויות אדם על ידי שקיפות ונשיאה באחריות.⁹⁴

בהקשר זה אציין, כי בהמשך לגישת פרופ' דרשוביץ' אשר סובר, כי יש להסדיר בחקיקה מתן צווים משפטיים כתנאי מוקדם לביצוע עינויים לא קטלניים במקרה של פצצות מתקתקות,⁹⁵ ניתן לבצע הסדרה דומה גם בנושא מדיניות ההריגה המוסדית. באופן זה, המדיניות האמורה תהיה גלויה יותר, ואי לכך תהייה מחויבת יותר לתת דין וחשבון לציבור. הסדרה מעין זו תקל על השליטה במדיניות ההריגה המוסדית, שכן שליטה זו תתבצע באמצעות מערכת רשמית, גלויה, ריכוזית ומחויבת במתן דין וחשבון, וזאת בניגוד למערכת הפרוצה המנהלת מדיניות זו כיום, שמקבלת החלטות אד-הוק והרחק מעיני הציבור.

דרישה רשמית שפעולת ההריגה המוסדית תאושר על ידי שופט תביא לצמצום מקרי ההריגה המוסדית, שכן רוב השופטים ידרשו ראיות משכנעות לפני שיאשרו סטייה חריגה זו מהנורמות החוקתיות שלנו, ומקבלי החלטות לא ימהרו לבקש צווים אלא אם יש בידיהם ראיות חותכות לכך שהחשוד היה שותף לפעולות טרור רצחניות או מתכנן להוציא אל הפועל פעולה כזו בזמן הקרוב.

⁹³ M. Ignatieff, *The Lesser Evil: Political Ethics in an Age of Terror* (Princeton University Press, 2004)
⁹⁴ דרשוביץ' (לעיל הערה 65), עמ' 131.
⁹⁵ שם.

נכון, מתן צו בית משפט עלול להפוך את המדיניות למסורבלת יותר ופחות יעילה, אולם נראה שזהו מחיר ששווה לשאת בו כדי לחזק את תוקפה המוסרי של מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל.

ה.4: סיכום ביניים

כדי שתוקפה המוסרי של מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית יעמוד איתן, על ישראל להימנע מלעשות בה שימוש לצורך התקפה מונעת, ולוודא שמדיניות זו תהיה נתונה להשגחה ציבורית באמצעות שקיפות ודיון דמוקרטי.

סיכום

שאלת המחקר שניצבת בבסיס עבודה זו היא האם מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית הינה לגיטימית מבחינה מוסרית.

שאלה זו מקבלת משנה חשיבות לאור גל הטרור הפלסטיני אשר מכה בימים האחרונים בכל רחבי מדינת ישראל. זאת, שכן הריגה מוסדית היא אחד האמצעים המרכזיים שעומדים לרשות ישראל במסגרת מאבקה באיום זה.

תשובתי לשאלת המחקר האמורה, כפי שהיא עולה מהפרקים השונים של עבודתי זו, היא שמדיניות ההריגה המוסדית הישראלית הינה לגיטימית מבחינה מוסרית ברובה, אולם יש בה שני פגמים מוסריים.

מדיניות ההריגה המוסדית הישראלית הינה לגיטימית מבחינה מוסרית ברובה מכמה סיבות. ראשית, המדיניות האמורה עולה בקנה אחד עם אמות המידה המוסריות של המודל המלחמתי המסורתי, המתאים לענייננו. שנית, השימוש שישראל עושה בהריגה מוסדית לצורך הענשת טרוריסטים שביצעו פעולות טרור בעבר הינו לגיטימי מבחינה מוסרית לאור עקרון הגמול. שלישית, הטעון השכיח ביותר כנגד מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל, לפיו מדובר בפעילות שאינה אפקטיבית, הינו מופרך, ולפיכך לא ניתן לטעון על בסיסו כי מדיניות ההריגה המוסדית של ישראל אינה לגיטימית מבחינה מוסרית. לבסוף, השימוש שישראל עושה בהריגה מוסדית במסגרת התקפה מקדימה הינו לגיטימי מבחינה מוסרית, מפני שמדובר בנטילת יוזמה ברגע האחרון, ולכן ניתן לראות בה התקפה מקבילה או פעולת יירוט.

אולם, כאמור, במדיניות זו ישנם שני פגמים מוסריים. האחד נעוץ בהתקפות המנע שישראל מבצעת במסגרת מדיניות ההריגה המוסדית שלה, והשני טמון בכך שמדיניות זו אינה שקופה ואין עליה כל השגחה ציבורית.

משכך, לפי דעתי, כדי לחזק את תוקפה המוסרי של מדיניות ההריגה המוסדית שלה, על ישראל להימנע מלעשות שימוש במדיניות זו לצורך התקפה מונעת, ולוודא שמדיניות זו תהיה נתונה להשגחה באמצעות שקיפות ודיון דמוקרטי.